

شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کرمان

دکتر علیرضا ظهور*: دانشیار، گروه روش تحقیق، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران
طاهره اسلامی‌نژاد: کارشناس ارشد، مرکز توسعه دانشگاه علوم پزشکی کرمان

فصلنامه پایش
سال اول شماره چهارم پاییز ۱۳۸۱ صص ۱۳-۵
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۸۱/۴/۴

چکیده

تدریس و آموزش دانشجویان از عمده‌ترین وظایف استاد محسوب می‌گردد. یکی از مشکلات اساسی آموزش در دانشگاه‌ها نداشتن شاخص‌های تدریس اثربخش است و یکی از مهم‌ترین روش‌های تعیین این شاخص‌ها نظرخواهی از دانشجویان است. این پژوهش به صورت مقطعی در بهار ۱۳۸۱ به منظور تعیین مهم‌ترین شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کرمان انجام گرفت. ابزار اندازه‌گیری در این پژوهش پرسشنامه‌ای بود که به کمک منابع معتبر خارجی و داخلی طراحی شد. روایی آن به طور صوری از طریق نظرسنجی از متخصصان و پایایی آن نیز با انجام آزمون مجدد مورد ارزیابی قرار گرفت. در این پژوهش ۳۵۰ دانشجو به صورت تصادفی انتخاب و پرسشنامه‌ها به روش خودگزارش‌دهی تکمیل گردید. بخش اول پرسشنامه به منظور بررسی خصوصیات دانشجویان و بخش دوم به منظور تعیین مهم‌ترین شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان (در چهار جنبه دانش‌پژوهی، روش تدریس، قدرت ایجاد ارتباط و شخصیت فردی) طراحی گردید. داده‌ها پس از جمع‌آوری با استفاده از نرم افزار SPSS و آزمون مجذور کای مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. از دیدگاه دانشجویان جنبه‌های روش تدریس، قدرت ارتباط، دانش‌پژوهی و شخصیت فردی به ترتیب مهم‌ترین جنبه‌های تدریس اثربخش را به خود اختصاص داده‌اند. در جنبه دانش‌پژوهی، ویژگی‌های علم و دانش و آرایه مطالب نو، در جنبه روش تدریس، ویژگی‌های انتقال شفاف و واضح مطالب و نیز آماده‌سازی کلاس برای تفکر و بحث، در جنبه قدرت ارتباط، ویژگی‌های ایجاد مشارکت دانشجو در مباحث و ارتباط دوستانه با دانشجو، و در جنبه شخصیت فردی، ویژگی‌های بیان شیوا و ساده، اعتماد به نفس و قاطعیت به عنوان مهم‌ترین شاخص‌های تدریس اثربخش شناخته شده است. ارتباط معنی‌داری بین خصوصیات دانشجویان با اولویت‌بندی شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه آنان مشاهده نگردید. در یک نتیجه‌گیری کلی نیز می‌توان عنوان نمود، گزینش مدرسین دانشگاه باید بر اساس داشتن ویژگی‌های لازم برای تدریس اثربخش صورت گیرد. ضمن آن‌که برگزاری کارگاه‌های نوین و استاندارد شیوه‌های تدریس اثربخش برای اساتید به طور مستمر توصیه می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: تدریس اثربخش، شاخص‌های تدریس، دانشجویان علوم پزشکی

* نویسنده اصلی: تهران، بزرگراه شهید همت، بین شیخ فضل‌الله و شهید چمران، ستاد دانشگاه علوم پزشکی ایران، طبقه پنجم، دفتر روابط بین‌الملل، صندوق

پستی: ۶۱۷۱-۱۵۸۷۵

تلفن و نمابر: ۸۰۵۲۲۶۳

E-mail: zohooralireza@yahoo.com

مقدمه

اصلی‌ترین و گرانبهارترین رکن دانشگاه‌های علوم پزشکی، اعضای هیأت علمی آنها هستند. وظایف متصور برای یک عضو هیأت علمی در این دانشگاه‌ها در هفت بخش شامل آموزش، پژوهش، مراقبت از بیماران، مدیریت، فعالیت‌های تخصصی در خارج از دانشگاه، توسعه فردی و فعالیت‌های مدنی قابل طبقه‌بندی است. هر عضو هیأت علمی بر حسب توانمندی‌ها، قابلیت‌ها، علایق شخصی، شرایط و نیازهای مؤسسه ممکن است در یک یا چند حیطه فعالیت بیشتری داشته باشد، ولی یکی از عمده‌ترین وظایف او تدریس و آموزش دانشجویان است که کیفیت آن در ارتقای انگیزه، نشاط، نوآوری و افزایش کارایی استاد و دانشجو تأثیر بسزایی دارد [۱-۳].

یکی از مشکلات اساسی در آموزش دانشگاه‌ها نداشتن شاخص‌های تدریس اثربخش است. منظور از تدریس اثربخش مجموعه‌ای از عملکردها و ویژگی‌های استاد است که باعث دستیابی به اهداف آموزشی و یادگیری دانشجو می‌شود. البته یادگیری به عوامل متعدد دیگری از جمله رفتارهای دانشجو، انگیزه یادگیری، محتوای برنامه درسی، محیط و منابع فیزیکی نیز بستگی دارد. ولی پژوهشگران نشان داده‌اند که تدریس اثربخش در پیشرفت تحصیلی و یادگیری دانشجو از سایر عوامل مهم‌تر بوده است [۴ و ۵].

ارزیابی اثربخشی جنبه تدریس یک استاد به دلیل نداشتن شاخص‌های مناسب مشکل‌تر از ارزیابی جنبه پژوهشی اوست. مثلاً با بررسی تعداد مقالات و طرح‌های اجرا شده تا اندازه‌ای می‌توان جنبه پژوهشی استاد را مورد ارزیابی قرار داد. شاید یکی از عواملی که باعث شده در اکثر دانشگاه‌ها اساس ارتقای اساتید ارزیابی جنبه پژوهشی آنان باشد، آسان‌تر بودن ارزیابی این جنبه نسبت به جنبه تدریس آنان بوده است. نتایج پژوهش‌ها نشان داده که دانشگاه‌هایی که اساس ارزیابی و ارتقای اساتید خود را بر جنبه پژوهشی آنان بنا نهاده‌اند، در کیفیت تدریس اساتیدشان افت شدیدی مشاهده گردیده است [۴ و ۶]. احتمالاً یکی از دلایل افت کیفیت تدریس و یادگیری در دانشگاه‌های کشور در چند سال اخیر توجه زیاد به جنبه پژوهشی برای ارتقای اساتید بوده است.

از طرفی ارزیابی تدریس اساتید بدون در دسترس داشتن شاخص‌های تدریس اثربخش نه تنها باعث بهبود کیفیت آموزش نمی‌گردد بلکه باعث افت کیفیت نیز می‌شود. برای تعیین شاخص‌های تدریس اثربخش روش‌های مختلفی از جمله نظرخواهی از مدیران، همکاران، خود اساتید و دانشجویان وجود دارد [۷ و ۸].

استادان اظهار نموده‌اند که آگاهی از دیدگاه دانشجویان نسبت به تدریس اثربخش در بهبود کیفیت تدریس و آموزش آنان تأثیر بسزایی دارد. آنان بر این باورند که چون دانشجویان مستقیماً درگیر یادگیری هستند، یکی از بهترین روش‌های تعیین شاخص‌های تدریس اثربخش نظرخواهی از دانشجویان است [۹ و ۱۰]. بعضی از پژوهش‌ها نیز نشان داده‌اند که در تعدادی از شاخص‌های تدریس اثربخش بین دیدگاه استادان با دانشجویان تفاوت وجود دارد [۱۱ و ۱۲]. مثلاً در پژوهشی نشان داده شده که مهم‌ترین شاخص تدریس اثربخش از نظر اساتید جنبه دانش پژوهی و از دیدگاه دانشجویان جنبه قدرت ارتباط بوده است [۱۱].

نتایج برخی مطالعات نیز نشان داد که دیدگاه دانشجویان در مورد شاخص‌های تدریس اثربخش بنا به مقطع تحصیلی، رشته تحصیلی و اهداف دانشجویان برای ورود به دانشگاه متفاوت بوده است [۱۳-۱۴]. مثلاً دانشجویان جدیدالورود به جنبه قدرت ارتباط بیشتر از دانشجویان مقاطع بالاتر بها داده‌اند [۱۵]. ما در این پژوهش دیدگاه دانشجویان را با توجه به جنس، وضعیت تأهل، مقطع تحصیلی، رشته تحصیلی، سابقه تحصیلات دانشگاهی و هدف از تحصیل مورد سنجش قرار داده‌ایم.

در کشورمان مطالعات پراکنده‌ای در زمینه تعیین شاخص‌های تدریس اثربخش یک استاد از دیدگاه دانشجویان انجام گرفته ولی در کمتر مطالعه‌ای این شاخص‌ها به تفکیک در چهار جنبه دانش پژوهی، روش تدریس، قدرت ارتباط با دانشجو و شخصیت فردی مورد ارزیابی قرار گرفته است [۱۵-۱۹]. در ضمن در اکثر مطالعات انجام‌شده انتخاب گزینه‌ها در پرسشنامه بر اساس اولویت‌بندی (Ranking scale) طراحی نگردیده و در نتیجه شاخص‌ها به ترتیب اهمیت تعیین نشده‌اند. در این پژوهش با بررسی نتایج

محاسبه درصد امتیاز مربوط به هر ویژگی، به ویژگی انتخاب شده در آخرین رتبه امتیاز صفر و به ویژگی های انتخاب شده در رتبه های بعدی به ترتیب امتیاز یک، دو و ... تعلق گرفت. سپس جمع امتیازات مربوط به هر ویژگی محاسبه و درصد امتیاز مربوط به آن (با توجه به حداکثر امتیاز ممکن) به دست آمد. در جداول این مقاله جهت اختصار تنها به سه اولویت اول، دوم و سوم مربوط به هر شاخص اشاره شده و در نمودارها درصد امتیاز مربوط به هر شاخص به تفکیک در جنبه های مختلف نشان داده شده است.

یافته ها

حدود ۵۱ درصد دانشجویان تحت بررسی زن و بقیه مرد بودند. حدود ۱۹ درصد دانشجویان در فاصله سنی بین ۱۸ تا ۲۰، ۵۹ درصد بین ۲۱ تا ۲۴ و بقیه بیش از ۲۴ سال سن داشته اند. میانگین سنی زنان $22/1 \pm 2/46$ و مردان $24/6 \pm 4/6$ سال بوده است ($P < 0/01$).

سوابق تحصیلات دانشگاهی ۳۵ درصد دانشجویان یک تا دو، ۴۴ درصد سه تا چهار و بقیه (۲۱ درصد) بیش از چهار سال بوده است. حدود ۷۲ درصد دانشجویان مجرد، ۲۷ درصد متأهل و بقیه جدا شده یا مطلقه بوده اند. مقطع تحصیلی ۱۲ درصد دانشجویان کاردانی (رشته های بهداشت و پرستاری)، ۳۷ درصد کارشناسی (رشته های بهداشت، پرستاری، مدیریت و پیراپزشکی) و بقیه (۵۱ درصد) کارشناسی ارشد (رشته های پزشکی، دندانپزشکی و داروسازی) بوده است.

نتایج نشان داد که از دیدگاه دانشجویان ویژگی های علم و دانش، آرایه مطالب نو، سابقه تدریس و سابقه پژوهش به ترتیب مهم ترین ویژگی های جنبه دانش پژوهی یک استاد را در تدریس اثربخش به خود اختصاص داده اند. به طوری که در این جنبه حدود ۷۴/۸ درصد دانشجویان ویژگی علم و دانش را به عنوان اولویت اول انتخاب نموده اند. این رقم برای ویژگی های آرایه مطالب نو، سابقه تدریس و سابقه پژوهش به ترتیب ۱۶، ۵/۲ و ۴ درصد به دست آمد (جدول شماره ۱).

برای محاسبه درصد امتیاز هر ویژگی (از حداکثر امتیاز ممکن)، به ویژگی انتخاب شده در اولویت اول سه امتیاز و به ویژگی های انتخاب شده در اولویت های بعدی به ترتیب دو، یک و صفر امتیاز داده شد. همانطور که نمودار شماره ۱ نشان می دهد

پژوهش های متعدد، مهم ترین شاخص های تدریس اثربخش به تفکیک در جنبه های مختلف رفتاری (دانش پژوهی، روش تدریس، قدرت ارتباط و شخصیت فردی) تدوین و دانشجویان آنها را به صورت ترتیبی امتیاز بندی نمودند.

مواد و روش کار

این پژوهش به صورت مقطعی در پاییز ۱۳۸۰ به منظور تعیین مهم ترین شاخص های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کرمان انجام گرفت. حداقل حجم نمونه لازم بر اساس سایر مطالعات انجام شده در این زمینه با ۹۵ درصد اطمینان ۳۲۰ نفر برآورد گردید که جهت اطمینان بیشتر ۳۵۰ دانشجویان با استفاده از روش نمونه گیری چند مرحله ای انتخاب شدند. به این صورت که با توجه به حجم نمونه مورد نیاز ۱۵ درصد دانشجویان هر مقطع (کاردانی، کارشناسی و کارشناسی ارشد) به صورت تصادفی انتخاب و پرسشنامه ها به روش خود گزارش دهی تکمیل گردید.

ابزار اندازه گیری در این پژوهش پرسشنامه ای مشتمل بر دو بخش بوده است. بخش اول به منظور تعیین خصوصیات دانشجویان (جنس، رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی، هدف اصلی از تحصیل و سوابق تحصیلات دانشگاهی) و بخش دوم به منظور تعیین مهم ترین شاخص های (ویژگی های) تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان (در چهار جنبه دانش پژوهی، روش تدریس، قدرت ایجاد ارتباط و شخصیت فردی) طراحی شد. چهار ویژگی در جنبه دانش پژوهی، پنج ویژگی در جنبه روش تدریس، پنج ویژگی در جنبه قدرت ارتباط و نه ویژگی در جنبه شخصیت فردی (جمعاً ۲۳ شاخص) مطرح شد و از دانشجویان خواسته شد تا ویژگی های هر جنبه را به ترتیب اولویت (Ranking scale) مشخص نمایند. پس از این که پرسشنامه به کمک منابع معتبر خارجی و داخلی ساخته شد، روایی آن به طور صوری از طریق نظرسنجی از متخصصان مورد ارزیابی قرار گرفت. ضریب پایایی سوالات نیز با انجام آزمون مجدد به فاصله ۱۲ روز روی ۳۵ دانشجو برای هر یک از چهار جنبه دانش پژوهی، روش تدریس، قدرت ارتباط و شخصیت فردی به ترتیب ۰/۷۸، ۰/۸۲، ۰/۷۶ و ۰/۸۱ به دست آمد.

داده ها پس از جمع آوری با استفاده از نرم افزار SPSS و آزمون مجذور کای مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. برای

نمودند. این درصد برای ویژگی‌های آماده‌سازی کلاس برای تفکر و بحث ۲۵/۷ درصد، سازماندهی، توالی و تنظیم مطالب ۱۵/۷ درصد، برقراری ارتباط موضوع با وظایف شغلی، ۱۱/۴ درصد و بهره‌گیری از وسایل کمک‌آموزشی، ۷/۷ درصد به‌دست آمد (جدول شماره ۱).

ویژگی علم و دانش با ۸۶/۸ درصد امتیاز (از حداکثر امتیاز ممکن) در صدر ویژگی‌های جنبه دانش‌پژوهی قرار گرفت ($P < 0/01$).

در جنبه روش تدریس ۳۹/۵ درصد دانشجویان ویژگی انتقال شفاف و واضح مطالب را به‌عنوان اولویت اول انتخاب

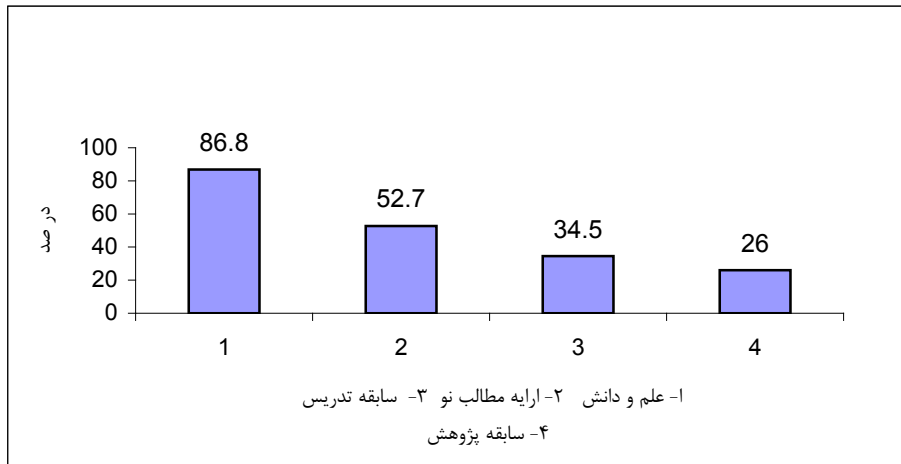
جدول شماره ۱- اولویت‌بندی در مورد ویژگی‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان تحت مطالعه

جنبه	اولویت	اول		دوم		سوم	ویژگی
		تعداد	درصد	تعداد	درصد		
دانش‌پژوهی		۲۶۲	۷۵	۴۹	۱۴	۲۷	علم و دانش
		۵۶	۱۶	۱۴۱	۴۰	۱۰۴	ارایه مطالب نو
		۱۸	۵	۹۷	۲۸	۱۱۴	سابقه تدریس
		۱۴	۴	۶۳	۱۸	۱۰۵	سابقه پژوهش
		۳۵۰	۱۰۰	۳۵۰	۱۰۰	۳۵۰	جمع
روش تدریس		۱۳۸	۳۹	۱۲۰	۳۴	۵۲	انتقال شفاف و واضح مطالب
		۹۰	۲۶	۷۴	۲۱	۸۵	آماده‌سازی کلاس برای تفکر و بحث
		۵۵	۱۶	۹۳	۲۷	۷۷	سازماندهی، توالی و تنظیم مطالب
		۴۰	۱۱	۴۲	۱۲	۸۳	برقراری ارتباط موضوع با وظایف شغلی
		۲۷	۸	۲۱	۶	۵۳	بهره‌گیری از وسایل کمک‌آموزشی
	۳۵۰	۱۰۰	۳۵۰	۱۰۰	۳۵۰	جمع	
قدرت ارتباط		۱۳۹	۴۰	۷۲	۲۱	۷۳	ایجاد مشارکت دانشجو در مباحث
		۹۲	۲۶	۸۶	۲۵	۸۳	ارتباط دوستانه با دانشجو
		۷۱	۲۰	۷۷	۲۲	۵۷	عدالت در ارزشیابی
		۳۲	۹	۷۹	۲۲	۹۱	توضیح مجدد مطالب و رفع اشکال
		۱۶	۵	۳۶	۱۰	۴۶	دسترسی آسان به استاد در خارج از کلاس
	۳۵۰	۱۰۰	۳۵۰	۱۰۰	۳۵۰	جمع	
شخصیت فردی		۱۰۱	۲۹	۷۸	۲۲	۵۲	بیان شیوا و ساده
		۹۷	۲۸	۶۵	۱۹	۴۷	اعتماد به نفس و قاطعیت
		۶۸	۱۹	۵۸	۱۷	۶۳	علاقه‌مندی به تدریس
		۳۲	۹	۳۳	۹	۵۶	دارای کلام و لحن احترام‌آمیز با دانشجو
		۲۰	۵	۲۸	۸	۴۵	وقت‌شناسی و حضور به‌موقع در سر کلاس
	۱۳	۴	۳۶	۱۰	۳۵	انتقادپذیری	
	۱۱	۳	۲۹	۸	۲۰	ظاهر آراسته	
	۶	۲	۱۵	۴	۱۴	شوخطبعی و بشاشت	
	۲	۱	۸	۳	۱۸	رعایت هنجارهای اجتماعی و اخلاقی	
	۳۵۰	۱۰۰	۳۵۰	۱۰۰	۳۵۰	جمع	

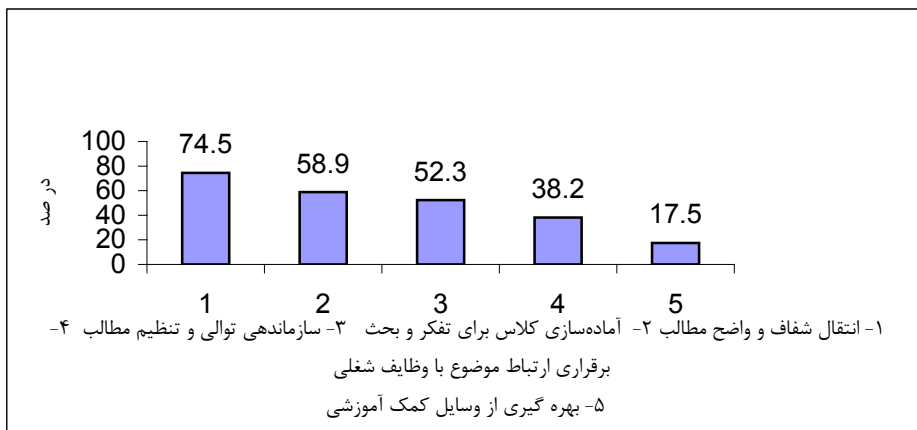
ممکن) در صدر ویژگی‌های جنبه روش تدریس قرار دارد ($P < 0/01$).

همانطور که نمودار شماره ۲ نشان می‌دهد، ویژگی انتقال شفاف و واضح مطالب با ۷۴/۵ درصد امتیاز (از حداکثر امتیاز

نمودار شماره ۱- درصد امتیاز ویژگی‌های دانش پژوهی استاد در تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان

نمودار شماره ۲- درصد امتیاز ویژگی‌های روش تدریس استاد در تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان

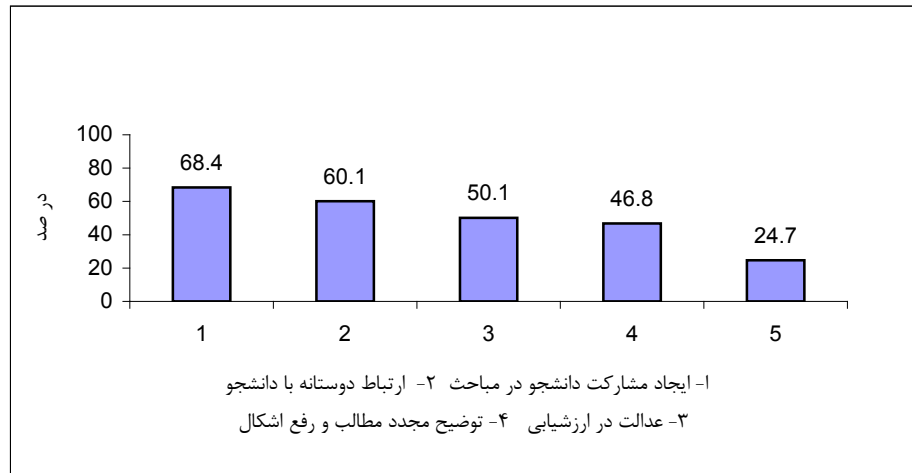

این درصد برای ویژگی‌های اعتماد به نفس و قاطعیت ۲۷/۷ درصد، علاقه‌مندی به تدریس و معلمی ۱۹/۴ درصد، دارای کلام و لحن احترام‌آمیز بودن ۹/۱ درصد، وقت‌شناسی و حضور به‌موقع در کلاس ۵/۷ درصد، انتقادپذیری ۳/۸ درصد، ظاهر آراسته ۳/۱ درصد، شوخ‌طبع و بشاش بودن ۱/۸ درصد و رعایت هنجارهای اجتماعی و اخلاقی ۰/۶ درصد بوده است. همانطور که نمودار شماره ۴ نشان می‌دهد ویژگی بیان شیوا و ساده با ۷۵ درصد امتیاز (از حداکثر امتیاز ممکن) در صدر ویژگی‌های جنبه شخصیت فردی قرار دارد ($P < 0.01$).

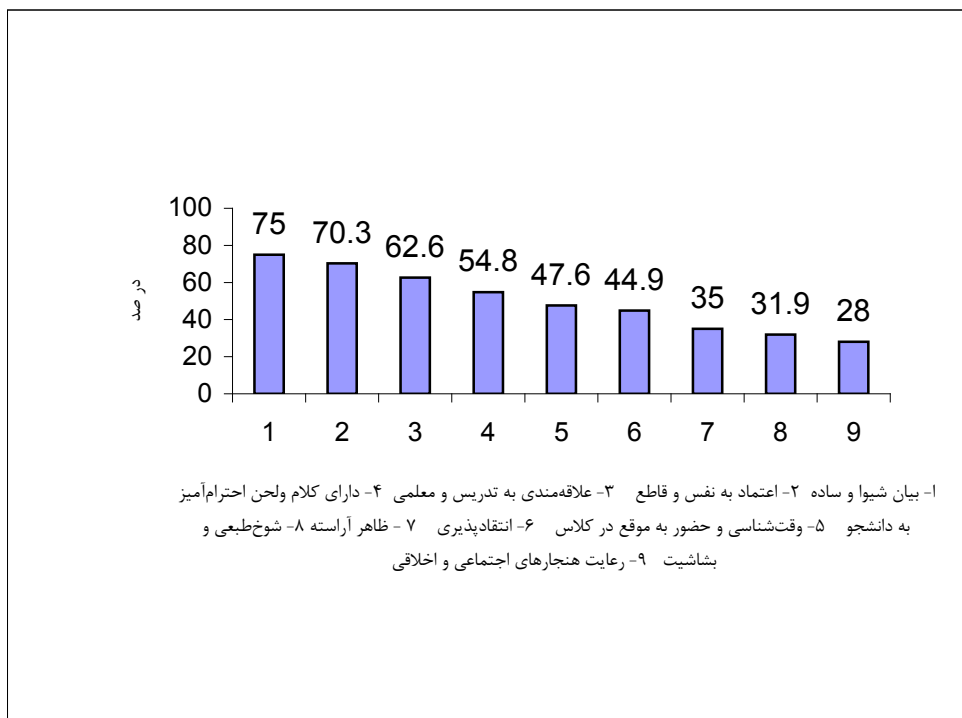
در جنبه قدرت ارتباط ۳۹/۷ درصد دانشجویان ویژگی ایجاد مشارکت دانشجو در مباحث را به‌عنوان اولویت اول انتخاب کرده‌اند. این درصد برای ویژگی‌های ارتباط دوستانه با دانشجو، ۲۶/۳ درصد، عدالت در ارزشیابی، ۲۰/۲ درصد، توضیح مجدد مطالب و رفع اشکال، ۹/۱ درصد و دسترسی آسان به استاد در خارج از کلاس، ۴/۷ درصد بوده است (جدول شماره ۱). همانطور که نمودار شماره ۳ نشان می‌دهد ویژگی ایجاد مشارکت دانشجو در مباحث با ۶۸/۴ درصد امتیاز (از حداکثر امتیاز ممکن) در صدر ویژگی‌های جنبه قدرت ارتباط قرار دارد ($P < 0.01$).

در جنبه شخصیت فردی ۲۸/۸ درصد دانشجویان ویژگی بیان شیوا و ساده را به‌عنوان اولویت اول انتخاب نمودند.

نمودار شماره ۳- درصد امتیاز ویژگی‌های قدرت ارتباط استاد در تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان

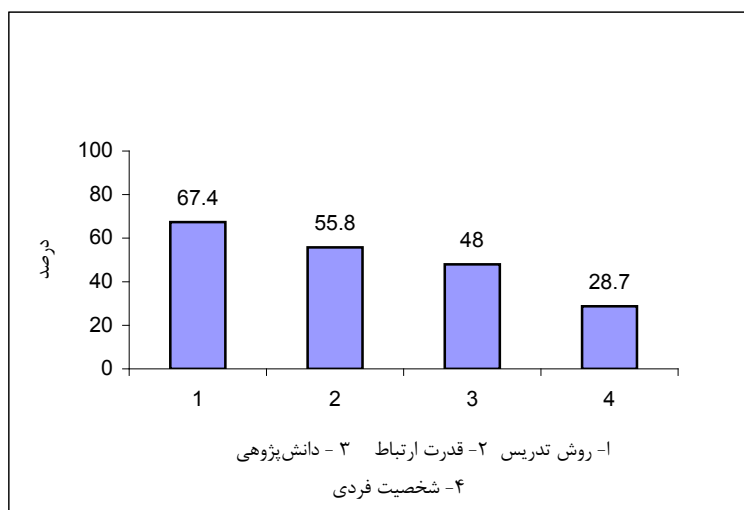
نمودار شماره ۴- درصد امتیاز ویژگی‌های شخصیت فردی استاد در تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان

درصد به‌دست آمد (جدول شماره ۲). همانطور که نمودار شماره ۵ نشان می‌دهد جنبه روش تدریس با ۶۷/۴ درصد امتیاز (از حداکثر امتیاز ممکن) در صدر چهار جنبه تدریس اثربخش قرار گرفته است ($P < 0.01$).

از دیدگاه دانشجویان جنبه‌های روش تدریس، قدرت ارتباط، دانش‌پژوهی و شخصیت فردی به‌ترتیب، مهم‌ترین جنبه‌های تدریس اثربخش را به خود اختصاص داده‌اند. حدود ۴۰ درصد دانشجویان جنبه روش تدریس را به عنوان اولویت اول انتخاب نمودند. این درصد برای جنبه‌های "قدرت ارتباط، دانش‌پژوهی و شخصیت فردی به‌ترتیب، ۲۶/۸، ۲۴/۳ و ۸/۹

نمودار شماره ۵- درصد امتیاز ابعاد استاد در تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان

جدول شماره ۲- اولویت‌های ابعاد تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان

جنبه	اولویت		دوم		سوم	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
روش تدریس	۱۴۰	۴۰	۱۰۴	۳۰	۸۰	۲۳
قدرت ارتباط	۹۴	۲۷	۱۰۸	۳۱	۸۸	۲۵
دانش پژوهی	۸۵	۲۴	۸۲	۲۳	۸۵	۲۴
شخصیت فردی	۳۱	۹	۵۶	۱۶	۹۷	۲۸
جمع	۳۵۰	۱۰۰	۳۵۰	۱۰۰	۳۵۰	۱۰۰

ارتباط [۱۷] و از دیدگاه دانشجویان علوم پایه دانشگاه علوم پزشکی ایران، صرفاً جنبه روش تدریس [۱۶] بوده است. در نتایج پژوهش دیگری مهم‌ترین شاخص تدریس اثربخش از دیدگاه استادان جنبه دانش پژوهی و از دیدگاه دانشجویان جنبه قدرت ارتباط بوده است [۱۱].

در جنبه روش تدریس به ترتیب، مهم‌ترین ویژگی‌ها انتقال شفاف و واضح مطالب، آماده‌سازی فضای کلاس برای تفکر و بحث و توالی منطقی مطالب در هنگام تدریس شناخته شده است که با نتایج بعضی از پژوهش‌ها همخوانی دارد [۱۸]. متخصصین آموزش معتقدند که مشخص بودن اهداف و طرح درس (Curriculum and planning) علاوه بر تسهیل در نحوه تدریس، باعث افزایش انگیزه دانشجویان برای حضور مرتب در کلاس، تعقیب مطالب، شرکت فعال در بحث‌ها و به‌طور کلی یادگیری بیشتر می‌گردد [۱۰ و ۱۱].

در نهایت آن‌که تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد ارتباط معنی‌داری بین مقطع تحصیلی، هدف اصلی دانشجو از تحصیل در دانشگاه، سوابق تحصیلات دانشگاهی، وضعیت تأهل، سن و جنس دانشجویان با دیدگاه آنان نسبت به جنبه‌ها و ویژگی‌های تدریس اثربخش مشاهده وجود ندارد.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش منجر به تعیین مهم‌ترین شاخص‌های تدریس اثربخش استاد از دیدگاه دانشجویان گردید. به‌طور خلاصه نتایج نشان داد که از دیدگاه دانشجویان جنبه‌های روش تدریس، قدرت ارتباط، دانش پژوهی و شخصیت فردی به ترتیب، مهم‌ترین جنبه‌های تدریس اثربخش استاد محسوب می‌گردد. از طرفی، نتایج حاصل از این پژوهش با تعدادی از پژوهش‌های انجام‌شده مغایرت و با تعدادی دیگر همخوانی دارد. مثلاً مهم‌ترین جنبه تدریس اثربخش یک استاد از دیدگاه دانشجویان علوم پزشکی یزد شخصیت فردی و قدرت

نگردید که با نتایج بعضی از مطالعات مغایرت داشته است [۱۶ و ۱۴]. مثلاً در مطالعه‌ای نشان داده شد که مهم‌ترین شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان رشته پزشکی، شخصیت فردی و از دیدگاه دانشجویان رشته بهداشت، قدرت ارتباط با دانشجو بوده است [۱۶]. در مطالعه دیگری نشان داده شد که دانشجویان جدیدالورود به جنبه قدرت ارتباط بیشتر از دانشجویان قدیمی بها داده‌اند [۱۴]. با توجه به این‌که در پژوهش‌های مذکور ویژگی‌های یک استاد به تفکیک در جنبه‌های مختلف مورد سنجش قرار نگرفته، به نظر می‌رسد که بخشی از این تفاوت‌ها ناشی از تفاوت ساختاری پرسشنامه، شیوه امتیازبندی و تجزیه و تحلیل داده‌ها بوده است که به هر حال ضرورت انجام مطالعات بیشتر با پرسشنامه‌های یکسان را می‌طلبد. با توجه به این‌که یکی از نقش‌های حایز اهمیت دانشگاه‌ها آموزش و تربیت نیروی انسانی کارآمد است، لازم به نظر می‌رسد مسئولین کشور در برنامه‌ریزی کارگاه‌های روش تدریس برای اساتید و همچنین هنگام گزینش مدرسین دانشگاه‌ها، به شاخص‌های تدریس اثر بخش از دیدگاه دانشجویان توجه بیشتری مبذول دارند.

تشکر و قدردانی

به این وسیله از معاونت محترم پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی کرمان به خاطر حمایت مالی در اجرای پژوهش سپاسگزاری می‌شود.

در جنبه قدرت ارتباط به ترتیب، مهم‌ترین ویژگی‌ها ایجاد مشارکت دانشجو در مباحث، ارتباط دوستانه با دانشجو و عدالت در ارزشیابی شناخته شده است. دوره‌های آموزشی برای اساتید به منظور فراگیری استراتژی‌های مختلف در نحوه قدرت ارتباط و توسعه مهارت‌های خودآموزی (Problem based learning) در تقویت قدرت ارتباط آنان بسیار مؤثر بوده است [۱۴ و ۱۰]. نتایج پژوهشی روی دانشجویان علوم پزشکی کرمانشاه نشان داده که تنها حدود ۶۰ درصد دانشجویان از قدرت ارتباطی استادان رضایت داشته‌اند [۱۹]. در پژوهش دیگری نیز نشان داده شد که مهم‌ترین ویژگی‌های تدریس اثربخش در جنبه قدرت ارتباط به ترتیب، ارتباط دوستانه با دانشجو و ایجاد مشارکت دانشجو در مباحث بوده است که با نتایج پژوهش حاضر تقریباً همخوانی دارد [۳-۵]. تعدادی از پژوهشگران نشان داده‌اند که بین قدرت ارتباطی با مهارت‌های اصلی و سوابق آموزشی استاد همبستگی مثبت وجود دارد، به همین دلیل در تدریس اثربخش به این جنبه اهمیت ویژه‌ای داده‌اند [۱۴ و ۱۰].

در جنبه دانش‌پژوهی به ترتیب، مهم‌ترین ویژگی‌ها علم و دانش، ارایه مطالب نو و سابقه تدریس شناخته شده که با نتایج حاصل بعضی از پژوهش‌ها همخوانی دارد [۷]. در جنبه شخصیت فردی به ترتیب، مهم‌ترین ویژگی‌ها بیان شیوا و ساده، اعتماد به نفس، قاطعیت و علاقه‌مندی به تدریس و معلمی شناخته شده است. از دیدگاه دانشجویان علوم پایه پزشکی در دانشگاه علوم پزشکی ایران، مهم‌ترین ویژگی‌های تدریس اثربخش در این جنبه کلام و لحن مناسب، علاقه‌مندی به تدریس و رعایت هنجارهای اجتماعی و اخلاقی بوده است [۱۵]. در این پژوهش هیچ ارتباطی بین خصوصیات دانشجویان (رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی، سوابق تحصیلات دانشگاهی و ...) با جنبه‌ها و همچنین شاخص‌های تدریس اثربخش مشاهده

منابع

- ۱- رحالزاده رضا، روش‌شناسی تدریس: مطالعه درباره طراحی آموزشی، چاپ اول، نشر ترمه، تهران، ۱۳۷۵
- ۲- صفوی امان‌الله، کلیات روش‌ها و فنون تدریس، چاپ اول، انتشارات معاصر، تهران، ۱۳۷۴
- ۳- سیف علی‌اکبر، ملاک‌های شایستگی معلم، فصلنامه مدیریت در آموزش و پرورش، ۱۳۷۳، ۴، ۱۹-۱۴
- 4- Bardes CL, Falcone DJ, Measuring teaching: a relative value scale in teaching and learning in medicine. Teaching Teacher and Education Journal 1998; 10: 40-43

14-Faulkner A, Argent J, Jones A. Effective communication in health care: exploring the skills of the teachers. *Patient Education Counseling* 2001; 45: 227-32

۱۵) سلطانی عربشاهی کامران، قادری اعظم، ویژگی‌های تدریس اثربخش از دیدگاه اساتید و دانشجویان مرکز علوم پایه دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی ایران، مجله دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۹، ۲۲، ۸۶-۲۷۹

۱۶- مظلومی سعید، احرام‌پوش محمدحسن، کلاتتری مهدی، کریمی حسین، خرازی محمدعلی. ویژگی‌های یک استاد خوب از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی یزد، مجله دانشگاه علوم پزشکی یزد، ۱۳۷۹، ۲، ۱۰۹-۱۰۴

۱۷- کلاتتری مهدی، مظلومی سعید، احرام‌پوش حسن، کرباسی محمدحسین، کریمی حسین. ارزشیابی اعضای هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی یزد از کارگاه‌های آموزش پزشکی، مجله دانشگاه علوم پزشکی یزد، ۱۳۷۹، ۲، ۱۱۴-۱۰۹

۱۸- ایران‌فر شیرین، ناصری پور مسعود، رحیمی مریم، وضعیت فعالیت آموزشی استادان دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه از نظر دانشجویان در سال ۱۳۷۸، مجله دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه، ۱۳۷۹، ۳، ۳۲-۲۷

۱۹- ایران‌فر شیرین، عزیزی فریدون، ولایی ناصر، وضعیت مهارت‌های ارتباطی استادان دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه، مجله دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه، ۱۳۷۹، ۲، ۸-۱

5- Artiles AJ. Assessing the link-between teacher cognitions, teacher's behaviors and pupil responses lessons. *Teaching Teacher and Education Journal* 1994; 10: 405-81

۶- گوانگ وی: ترجمه افشار زنجانی، مدیریت و ارزشیابی کیفی و کمی مدرسان کتابداری در چین، فصلنامه کتاب: نشریه کتابخانه ملی ایران، ۱۳۶۹، ۸۴-۳۶۷

۷- داماندران ل، دامالینگام ت: ترجمه فروغ شفیعی، آموزش بهداشت، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۰

۸- سیف علی‌اکبر، روش‌های اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی، چاپ اول، نشر دوران، تهران، ۱۳۷۶

۹- دلاوری علی، نکاتی چند درباره ارزشیابی اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها، فصلنامه روش‌شناسی و علوم تربیتی، ۱۳۷۲، ۲، ۸۳-۶۹

10- Schmidt HG, Van der Arend A, Moust JH, Kokx I, Boon L. Influence of tutor's subject-matter expertise on student effort and achievement in problem-based learning. *Academic Medicine* 1993; 68: 784-91

11- Bergman K, Gaitskill T. Faculty and student perceptions of effective clinical teachers: An extension study. *Journal of Professional Nursing* 1990; 6: 33-44

12- Lang HG, McKee BG, Conner K. Characteristics of effective teachers. *American Annals of Deaf* 1993; 138: 252-9

13- Brown S.T. Faculty and student perceptions of effective clinical teacher. *Journal of Nursing Education* 1981; 87: 4-15